इच्छा । इति हेमचन्द्रः ॥ (यथा मनुः २ । ९४ ।
"न जातु कामः कामानामुपभोगेन शाम्यति ।
हविषा कृष्णवर्त्तेव भूय एवाभिवर्द्धते" ॥)
कामस्तु ब्रह्मणो हृदयाज्जातः । यथा ।
"हृदि कामो भ्रुवोः क्रोधो लोभश्चाधोरदच्छदात्" ।
इति श्रीभागवतम् ॥ (काम्यते इति । कर्म्मार्थे घञ्
वरः । यथा रघुः २ । ६५ ।
"सन्तानकामाय तथेति कामं
राज्ञे प्रतिश्रुत्य पयस्विनी सा" ॥
कामं वरं प्रतिश्रुत्य प्रतिज्ञाय इत्यर्थः ॥ मनोरथः ।
यथा तत्रैव ३ । ६७ ।
"तथेति कामं प्रतिशुश्रुवान्
रघोर्यथागतं मातलिसारथिर्ययौ" ॥
महादेवः । यथा महाभारते । १३ । १७ । ४१ ।
"गणकर्त्ता गणपतिर्दिग्वासाः काम एव च" ॥
विष्णुः । यथा तत्रैव १३ । १४९ । ४५ ।
"कामहा कामकृत् कान्तः कामः कामप्रदः प्रभुः" ॥)
बलदेवः । इति शब्दरत्नावली ॥ महाराजचूतः ।
इति राजनिर्घण्टः ॥ कामदेवः । (यथा कुमारे
३ । ६४ ।
"कामस्तु वाणावसरं प्रतीक्ष्य
पतङ्गवद्वह्निमुखं विविक्षुः" ॥)
स तु श्रीकृष्णपुत्रः । तत्पर्य्यायः । मदनः २ मन्मथः
३ मारः ४ प्रद्युम्नः ५ मीनकेतनः ६ कन्दर्पः ७
दर्पकः ८ अनङ्गः ९ पञ्चशरः १० स्मरः ११ शम्ब-
रारिः १२ मनसिजः १३ कुसुमेषुः १४ अनन्यजः
१५ पुष्पधन्वा १६ रतिपतिः १७ मकरध्वजः १८
आत्मभूः १९ ब्रह्मसूः २० विश्वकेतुः २१ । इत्यमरः
१ । १ । २६–२८ ॥ * ॥ स तु पञ्चाशद्विधो यथा ।
कामः १ कामदः २ कान्तः ३ कान्तिमान् ४
कामगः ५ कामचारः ६ कामी ७ कामुकः ८
कामवर्द्धनः ९ रामः १० रमः ११ रमणः १२
रतिनाथः १३ रतिप्रियः १४ रात्रिनाथः १५
रम्यकान्तः १६ रममाणः १७ निशाचरः १८
नन्दकः १९ नन्दनः २० नन्दी २१ नन्दयिता २२
पञ्चबाणः २३ रतिसखः २४ पुष्पधन्वा २५ महा-
धनुः २६ भ्रामणः २७ भ्रमणः २८ भ्रममाणः २९
भ्रमोऽपरः ३० भ्रान्तः ३१ भ्रामकः ३२ भृङ्गः ३३
भ्रान्तचारः ३४ भ्रमावहः ३५ मोहनः ३६
मोहकः ३७ मोहः ३८ मोहवर्द्धनः ३९ मदनः
४० मन्मथः ४१ मातङ्गः ४२ भृङ्गनायकः ४३
गायनः ४४ गीतिजः ४५ नर्त्तकः ४६ खेलकः ४७
उन्मत्तोन्मत्तकः ४८ विलासः ४९ लोभवर्द्धनः ५० ॥
"दाडिमीकुसुमाभाश्च वामाङ्के शक्तिसंयुताः ।
सौम्या रक्ताम्बराः सर्व्वे पुष्पबाणेक्षुकार्म्मुके ॥
बिभ्राणाः सर्व्वभूषाढ्याः कामाः पञ्चाशदीरिताः" ।
इति शारदातिलकटीकायां राघवभट्टः ॥ तेषा-
मेकपञ्चाशत्शक्तयो रतिशब्दे द्रष्टव्याः ॥ * ॥
तस्य स्थानानि यथा ।
"पादे गुल्फे तथोरौ च भगे नाभौ कुचे हृदि ।
कक्षे कण्ठे च ओष्ठे च गण्डे नेत्रे श्रुतावपि ।
ललाटे शीर्षकेशेषु कामस्थानं तिथिक्रमात् ॥
दक्षे पुंसां स्त्रिया वामे शुक्ले कृष्णे विपर्य्ययः ॥
पादाङ्गुष्ठे प्रतिपदि द्वितीयायाञ्च गुल्फके ।
ऊरुदेशे तृतीयायां चतुर्थ्यां भगदेशतः ॥
नाभिस्थाने च पञ्चम्यां षष्ठ्यान्तु कुचमण्डले ।
सप्तम्यां हृदये चैव अष्टम्यां कक्षदेशतः ॥
नवम्यां कण्ठदेशे च दशम्यां चोष्ठदेशतः ।
एकादश्यां गण्डदेशे द्वादश्यां नयने तथा ॥
श्रवणे च त्रयोदश्यां चतुर्द्दश्यां ललाटके ।
पौर्णमास्यां शिखायाञ्च ज्ञातव्यञ्च इति क्रमात् ॥
यत्र स्थाने वसेत् कामस्तथैव नखचुम्बनम् ।
मन्त्रेणानेन कर्त्तव्यं ज्ञातव्यं रतिकोविदैः" ॥
इति स्मरदीपिका ॥ मन्त्रस्तु प्रणवादिसबिन्दुप्र-
त्येकषोड़शस्वरयुक्तनमोऽन्तप्रत्येकचन्द्रषोड़शकला-
रूपः ॥ उत्पन्नमात्रशरीरिषु कामस्यानुत्पत्ति-
कारणं यथा । मार्कण्डेय उवाच ।
"ब्रह्मापि तनयां सन्ध्यां दृष्ट्वा पूर्व्वमथात्मनः ।
कामायाशु मनश्चक्रे त्यक्त्वा सा च सुतेति वै ॥
तस्याश्च चलितं चित्तं कामबाणविलोड़ितम् ।
ऋषीणां प्रेक्षतां तेषां मानसानां महात्मनाम् ॥
भर्गस्य वचनं श्रुत्वा सोपहासं विधिं प्रति ।
आत्मनश्चलचित्तत्वममर्य्यादमृषीन् प्रति ॥
कामस्य तादृशं भावं मुनिमोहकरं मुहुः ।
दृष्ट्वा सन्ध्या स्वयं तत्र त्रपामापातिदुःखिता ॥
ततस्तु ब्रह्मणा शप्ते मदने तदनन्तरम् ।
अन्तर्भूते विधौ शम्भौ गते चापि निजास्पदे ॥
अभर्षवशमापन्ना सन्ध्या ध्यानपराभवत् ।
ध्यायन्ती क्षणमेवात्र पूर्व्ववृत्तं मनस्विनी ॥
इदं विममृषे सन्ध्या तस्मिन् काले यथोदितम् ।
उत्पन्नमात्रां मां दृष्ट्वा युवतीं मदनेरितः ॥
अकार्षीत्सानुरागोऽयमभिलाषं पितामहः ।
दृष्ट्वैव माममर्य्यादं सकाममभवन्मनः ॥
ममापि मथितं चित्तं मदनेन दुरात्मना ।
येन दृष्ट्वा मुनीन् सर्व्वांश्चलितं मन्मनो भृशम् ॥
फलमेतस्य पापस्य मदनः स्वयमाप्तवान् ।
यत्तं शशाप कुपितः शम्भोरग्रे पितामहः ॥
ममोचितं फलमहमाप्तुमिच्छामि साम्प्रतम् ।
यन्मां पिता भ्रातरश्च सकामामपरोक्षतः ॥
दृष्ट्वा चक्रुः स्पृहां तस्मान्न मत्तः कापि पापकृत् ।
ममापि कामभावोऽभूदमर्य्यादं समीक्ष्य तान् ॥
पत्याविव स्वके ताते सर्व्वेषु सहजेष्वपि ।
करिष्याम्यस्य पापस्य प्रायश्चित्तमहं स्वयम् ॥
आत्मानमग्नौ होष्यामि वेदमार्गानुसारतः ।
किन्त्वेकां स्थापयिष्यामि मर्य्यादामिह भूतले ॥
उत्पन्नमात्रा न यथा सकामाः स्युः शरीरिणः ।
एतदर्थमहं कृत्वा तपः परमदारुणम् ॥
मर्य्यादां स्थापयित्वैव पश्चात् त्यक्ष्यामि जीवितम् ।
यस्मिन् शरीरे पित्रा मे ह्यभिलाषः स्वयं कृतः ॥
भ्रातृभिस्तेन कायेन किञ्चिन्नास्ति प्रयोजनम् ।
येन स्वेन शरीरेण तातेऽथ सहजे स्वके ॥
उद्भावितः कामभावो न तत्सुकृतसाधनम् ।
इति संचिन्त्य मनसा सन्ध्या शैलवरं ततः ।
जगाम चन्द्रभागाख्यं चन्द्रभागा यतः सृता ॥
तया स शैलः समधिष्ठितः सदा
सौवर्णगौर्य्यादिसमप्रभाभृता ।
सोमेन सन्ध्यासमयोदितेन
यथोदयाद्रिर्व्विरराज शश्वत्" ॥
इति कालिकापुराणे १९ अध्यायः ॥ * ॥
मार्कण्डेय उवाच ।
"अथ तस्याः शरीरन्तु वल्कलाजिनसंवृतम् ।
परिक्षीणं जटाव्रातैः पवित्रं मूर्द्ध्नि राजितम् ॥
हिमानीतर्ज्जिताम्भोजसदृशं वदनं तदा ।
निरीक्ष्य कृपयाविष्टो हरिः प्रोवाच तामिदम्"
श्रीभगवानुवाच ।
"प्रीतोऽस्मि तपसा भद्रे भवत्याः परमेण वै ।
स्तवेन च शुभे प्रज्ञे वरं वरय साम्प्रतम् ॥
येन ते विद्यते कार्य्यं वरेणास्ति मनोगतम् ।
तत् करिष्ये च भद्रं ते प्रसन्नोऽहं तव व्रतैः" ॥
सन्ध्योवाच ।
"यदि देव प्रसन्नोऽसि तपसा मम संप्रति ।
वृतस्तदायं प्रथमं वरो मम विधीयताम् ॥
उत्पन्नमात्रा देवेश प्राणिनोऽस्मिन् भुवःस्थले ।
न भवन्तु क्रमेणैव सकामाः सम्भवन्तु वै" ॥
श्रीभगवानुवाच ।
"प्रथमं शैशवो भावः कौमाराख्यो द्वितीयकः ।
तृतीयो यौवनो भावश्चतुर्थं वार्द्धकं तथा ॥
तृतीयेष्वथ संप्राप्ते वयोभागे शरीरिणः ।
सकामाः स्युर्द्वितीयान्ते भविष्यन्ति क्वचित् क्वचित् ॥
तपसा तव मर्य्यादा जगति स्थापिता मया ।
उत्पन्नमात्रा न यथा सकामाः स्युः शरीरिणः" ॥
इत्यादि श्रीकालिकापुराणे २२ अध्यायः ॥ * ॥
अभिलाषः । तस्य रजोगुणादुत्पत्तिर्यथा,—
"काम एष क्रोध एष रजोगुणसमुद्भवः ।
महाशनो महापाप्मा विद्ध्येनमिह वैरिणम्" ॥
इति श्रीभगवद्गीतायां ३ । ३७ ॥
कामकला, स्त्री, (कामस्य कला प्रिया ।) रतिः ।
कामदेवपत्नी । इति शब्दरत्नावली ॥ चन्द्रस्य याः
षोड़शकलास्ता एव कामकलाः ॥
कामकूटः, पुं, (काम एव कूटं प्रधानं यस्य ।) वेश्या
प्रियः । वेश्याविभ्रमः । इति मेदिनी ॥
कामकेलिः, त्रि, (कामे तद्धेतुकरतौ केलिर्यस्य ।)
विङ्गः । इति त्रिकाण्डशेषः ॥ (कामनिमित्ता
केलिः ।) सुरते पुं । इति हेमचन्द्रः ॥
कामखड्गदला, स्त्री, (कामं कमनीयं खड्ग इव दलं
पत्रं यस्याः ।) स्वर्णकेतकी । इति राजनिर्घण्टः ॥
कामगामी, [न्] त्रि, (कामं यथेष्टं योनिविचारम-
कुर्व्वन्नेव वा गच्छतीति । काम + गम + णिनिः ।)
कामङ्गामी । स्वेच्छागमनशीलः । इत्यमरटीका ॥
कामगुणः, पुं, (कामकृतो गुणः ।) रागः । विषयः
आभोगः । इति मेदिनी ॥
कामङ्गामी, [न्] त्रि, (कामं यथेच्छं गमनशीलः ।
सुपीति णिनिः । काममत्राव्ययम् ।) स्वेच्छागमन-
शीलः । तत्पर्य्यायः । अनुकामीनः २ । इत्यमरः ॥
२ । ८ । ७६ ॥
कामचारी, [न्] त्रि, (कामेन स्वेच्छया चरति ।